

Kriminalita a trestní právo v multikulturní společnosti

Delinquency and criminal law in a multicultural society

Jaromír Hořák

Článek se zabývá kulturně podmíněnou kriminalitou imigrantů pocházejících z Blízkého východu. Autor si klade otázku, zda je tento fenomén legitimním předmětem vědeckého zájmu. Přibližuje zahraniční diskurz o tomto tématu a jeho odlišné uchopení různými teoretickými školami kriminologie. Podává typologii hlavních forem delikvence imigrantů, kterou považuje za etnický a kulturně zabarvenou. V první řadě jde o pouliční velkoměstskou zločinnost mladých mužů, kterou v článku poznáváme prostřednictvím německých a anglosaských výzkumů. Dále je pojednáno o tzv. přežitkové kriminalitě, k níž patří i velmi závažné jevy jako vraždy ze cti nebo útoky kyselinou. V druhé části příspěvku je diskutována reakce trestního práva evropských zemí na uvedené jevy. Autor se zaměřuje především na otázky hmotněprávního posouzení.

The chapter deals with culture-related crime perpetrated by immigrants from the Middle East. It discusses the legitimacy of this topic in a scholarly research and analyzes the state of the debate in various countries and through the lens of differing criminological concepts. The author characterizes the main types of immigrant delinquency and its etiology. The focus is first on urban street crime of juvenile gangs. Further on, various forms of intrafamilial culture-related crime are characterized, often grave offences, such as honor killings and acid attacks. In the second part of the chapter the author reflects on the impact the incidence of culture-related crime has had on material criminal law.

1. Úvodem

Tento článek se zabývá specifickými rysy kriminality, které vyplývají z kulturních odlišností mezi evropskými národy a přistěhovalci z Blízkého východu a severní Afriky. Charakterizují v něm formy trestné činnosti a sociálně patologické jevy, které jsou ovlivněny hierarchií hodnot, sociálními normami a vzorci chování typickými pro imigranty z lidových vrstev Orientu. Do této geografické oblasti zahrnují i méně rozvinuté kraje Balkánu a Kavkazu, postsovětskou střední Asii, státy Afrického rohu, Sahelu a také země indického subkontinentu.

Nevyhneme se otázce, zda je vůbec legitimní dávat zločinnost do souvislosti s etnicitou pachatelů. U tzv. viditelných menšin („visible minorities“) panují pro tento případ vcelku oprávněné obavy z prohloubení rasistických předsudků. Západním odborníkům, kteří se etnickou kriminalitou chtějí seriózně zabývat, hrozí, že jejich poznatky budou označeny za pouhou projekci mýtů a stereotypů (srov. teorii orientalismu Edwarda Saída). Z tohoto důvodu zaznamenáváme v odborném diskurzu určité **tabu exotizace** kriminálního chování.¹ Tato tendence se však v jednotlivých zemích prosazuje s odlišným důrazem. Velmi silně

---

¹ K tabuizaci viz BOLOGNANI, Marta. *Crime and Muslim Britain: Race, Culture and the Politics of Criminology among British Pakistanis*. London/New York: I.B. Tauris Publishers, 2009, s. 7, s. 24. Srov. TIBI, Bassam. *Islamische Zuwanderung: Die gescheiterte Integration*. Stuttgart/München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002, s 128- 129.

ovládá sociální vědy v SRN.² Anglicky píšící autoři považují „culture-related crime“ za standardní téma, jemuž jsou věnovány kapitoly v učebnicích, odborné sborníky i velké syntetické práce.³

Tabuizace se v poslední době týká hlavně náchylnosti (propensity) být trestně stíhán a tzv. tíže cizinecké kriminality (otázka, zda se cizinci a imigranti nedopouštějí ve větší míře velmi závažných deliktů jako jsou vraždy, loupeže a znásilnění).⁴ Oproti tomu celkem volně bývá téma diskutováno z pozic **teorie kulturního konfliktu**, v jejímž rámci se zkoumá rozpor mezi hodnotami a postoji většinové populace a viditelných menšin. Levicoví kriminologové zdůrazňují „intersekcionalitu“ – nutnost vnímat kulturní odlišnost v kontextu dalších, převážně sociálních, ekonomických a genderových nerovností.⁵

Kriminologie v postkomunistických zemích se etablovala spíše jako utilitární. V rámci tzv. **nauky o pachatelích** se v bývalém Československu zmiňovala korelace zločinnosti s demografickými charakteristikami, včetně příslušnosti k romské menšině.⁶ Od 90. let se etnografická problematika objevuje jen výjimečně, např. v analýzách o organizovaném zločinu. Tento vývoj dává českým autorům vhodný odstup a možnost vyvarovat se zkreslujících tendencí. K nim patří jak tabuizace tématu, tak i jeho přílišná dramatizace či romantizace. Obojí krajnosti jsou na škodu objektivnímu poznání.

Které otázky si je třeba klást? Náš zájem patří primárně samotné **morfologii** zločinnosti imigrantů, kterou jsme rozdělili do tří okruhů - na velkoměstskou kriminalitu („neplecha“, *mischief*), tzv. přežitkovou kriminalitu a na zločinnost, která je přímo spojena s etnickým konfliktem. Posléze se zabýváme reakcí a adaptací trestního práva hostitelských zemí na tyto fenomény. Pojem kriminality chápeme spíše v sociologickém a nikoli ryze juridickém smyslu, tedy včetně tzv. sociálně patologických jevů. V našich úvahách využíváme poznatky a argumenty vlastní různým školám kriminologie, včetně environmentálních a kriminálně psychologických směrů či tzv. teorie kontroly.

Ihned v úvodu je potřebné zdůraznit, že náš výklad se zabývá kulturou imigrantů usazených v Evropě. Ve vlnách gastarbeitřů, azylantů, ekonomických migrantů a dalších příchozích nikdy nejsou rovnoměrně zastoupeny všechny vrstvy společnosti, jak je nacházíme v mateřské zemi.⁷ Na Blízkém východě panují značné kontrasty ve způsobu života mezi evropeizovanou zámožnou vrstvou a prostými lidmi, resp. mezi většími městy a venkovem. Rozdíly v mentalitě existují mezi jednotlivými etniky a náboženskými skupinami. Tyto

---

² Srov. argumenty in SHOOMAN, Yasemin. „...weil ihre Kultur so ist“: Narrative des antimuslimischen Rasismus. Bielfeld: Transkript Verlag, 2014, s.155, s. 222. Sterilitu německé diskuse kritizuje HILGENDORF, Eric. Das Eigene und das Fremde I: Die deutsche Strafgesetzgebung und Strafrechtspraxis vor den Herausforderungen kultureller Pluralisierung – Begleitaufsatz zur strafrechtlichen Abteilung des 70. Deutschen Juristentages Hannover 2014. *Strafverteidiger (StV)*, roč. 34 (2014), č. 9 2014, s. 561.

³Např. KALUNTA-CRUMPTON, Anita (ed.). *Race, Ethnicity, Crime and Criminal Justice*, Palgrave-Macmillan, 2012, FARRELL, Jeff, HAYWARD, Keith, MORRISON, Wayne, PRESDEE, Mike (eds.). *Cultural Criminology Unleashed*. London: The GlassHouse Press, 2004. FARRELL, Jeff, HAYWARD, Keith, YOUNG, Jock. *Cultural Criminology : An Invitation*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications, 2008, FREILICH, Joshua D., GUERETTE, Rob T. (eds.). *Migration, Culture Conflict, Crime and Terrorism*. Advances in criminology. Ashgate Publishing, 2006, SOLIVETTI, Luigi M. *Immigration, Social Integration and Crime: A cross-national approach*. New York: Routledge, 2010, STOWELL, Jacob. I. *Immigration and Crime: The Effects of Immigration on Criminal Behavior*. New York: LFB Scholarly Publishing LLC, 2007. Svěráznou niku obsazuje biologicky orientovaná americká kriminologie, např. WALSH, Anthony. *Race and Crime: A Biosocial Analysis*. New York: Nova Science Publishers, 2004.

⁴ Srov. STRUNZ, Pavel. *Kriminalita v Německu v kontextu přistěhovalectví 2011-2017*, blog autora, 21. 10. 2018: <https://strunz.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=683805>.

⁵ Viz např. ROGGEHAND, Conny, van der HAAR, Marleen. „Moroccan youngster“: category politics in the Netherlands. *International Migration*, dí: 10. 1111/imig.12419, s. 1- 17.

⁶ Pro stav odborného diskurzu v ČR od 90. let jsou reprezentativní např. KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 299- 328.

⁷ TIBI, Bassam, *op. cit.*, s. 135.

rozdíly jsou pro nás těžko představitelné a lze je přirovnat zhruba k poměrům v Evropě 18. stol. V uplynulých dekádách přicházeli na Západ ve větším počtu spíše venkované a proletáři, málo dotčení modernizací. V komunitách přistěhovalců proto nezřídka nacházíme petrifikovány nežádoucí jevy, které byly v původní zemi již vymýceny nebo jsou spíše na ústupu.⁸

2. Typologie kriminality páchané imigranty

„Neplechou“ (z angl. „mischief“)⁹ v tomto textu označujeme **pouliční kriminalitu** páchanou mladými muži orientálního či afrického původu. Jde o rozmanitou delikvenci majetkovou, násilnou, mravnostní a drogovou, která se odehrává ve veřejném prostoru velkoměsta. Charakteristickým rysem této kriminality je relativní **nápadnost** (vizibilita).¹⁰ Jejím důsledkem pro obyvatele je ztráta pocitu bezpečí, jinak obvyklého pro městské prostředí v rozvinutých zemích (srov. angl. termín „urban ease“). Chodci a řidiči se musejí mít na pozoru před napadením či okradením, ženy před obtěžováním. Dochází k vandalismu a výtržnostem.¹¹

Skupiny pachatelů zhruba odpovídají profilu „chlapců postávajících na nároží“ (*corner boys*), jak je popsala americká kriminologie.¹² Rozdíl tkví v tom, že vzájemné vazby jsou zde založeny na příbuzenství nebo regionálním původu z určité oblasti mateřské země. Uplatňují se vzorce obvyklé pro mužské dospívání na Blízkém východě. Chlapec se zdržuje převážně ve společnosti mužských vrstevníků různého stupně příbuzenství (bratři, strýcové, bratrance, švagři atd.).¹³ Jejich prostřednictvím se zpravidla zapojuje i do širšího klanového společenství (arab. *futuwwah*), které sdružuje muže na základě regionálního původu, zaměstnání nebo sympatií k náboženským a sociálním hnutím. Pro tuto mužskou klanovou sounáležitost v Orientu lze těžko hledat paralely na Západě. Jako nejbližší ekvivalent se jeví fanoušci fotbalových klubů nebo středověké cechy a náboženská bratrstva.¹⁴

I někteří relativně westernizovaní imigranti (např. Maročané) neměli po přesídlení do Evropy dobré podmínky své děti účinně vychovávat. Nemohli pro ně posloužit ani jako vzor, protože se sami v evropské společnosti orientovali jen s obtížemi.¹⁵ Jiní rodiče chovali nedůvěru k umělým autoritám západního státu (např. k učitelům, policii či sociálním pracovníkům) a výslovně je u svých dětí devalvovali.¹⁶ Díky tomu došlo u chlapců k regresu

⁸ K sociálnímu původu migrantů viz např. GHADBAN, Ralph. *Arabische Clans: Die Unterschätzte Gefahr*. 2. Aufl. Berlin: Econ/Ullstein, 2018, s. 85 a násl.

⁹ Srov. ROGGE BAND, Conny, van der HAAR, Marleen, op. cit., s. 12 a násl.

¹⁰ REICH, Kerstin. Immigration and Juvenile Delinquency in Germany. In: FREILICH, Joshua D., GUERETTE, Rob T. (eds.). *Migration, Culture Conflict, Crime and Terrorism*. Advances in criminology. Aldershot- Burlington: Ashgate Publishing, 2006, s. 94, s. 96, s. 100.

¹¹ KAMBOURI, Tania. *Deutschland im Blaulicht: Notruf einer Polizistin*. Kindle Edition. München/ Berlin: Piper Verlag, 2015, s. 74, BUCERIUS, Sandra M. *Unwanted: Muslim immigrants, dignity, and drug dealing*. Oxford University Press, 2014, s. 85-86. Srov. GHADBAN, Ralph, op. cit., s. 105-106, s. 159 a násl.

¹² Označení prvně užil Albert Cohen ve studii *Delinquent boys: the culture of the gang* (1955), viz NEWBURN, Tim (ed.). *Key Readings in Criminology*. Willan Publishing, 2009, s. 197. Srov. např. ADLER, Freda, MUELLER, Bernard O.W., LAUFER, William S.. *Criminology*, McGraw-Hill, 1991, s. 136-137.

¹³ GHADBAN, Ralph, op. cit. s. 41, Srov. také tvrzení v práci německého učitele Beckera: BECKER, Axel. *Die Toleranzfälle: Was grenzlose Liberalität uns und unseren Kindern antut*. Weinheim-Basel: Beltz Verlag, 2016, s. 163.

¹⁴ MURAWIEC, Laurent. *The Mind of Jihad*. Cambridge University Press, 2008, s. 164-165, 167-168. Srov. BUCERIUS, Sandra, op. cit., s. 93, 98 a násl., GHADBAN, Ralph, op. cit., s. 73, BOLOGNANI, Marta, op. cit., s. 33.-34.

¹⁵ Viz starší teorii sociální dezorganizace, která pro podmínky USA považovala příliv imigrantů za kriminogenní faktor *per se*. Tam však byla hlavním argumentem překotná urbanizace a proměnlivost, resp. heterogenita obyvatel městských čtvrtí. Výklad podává v úvodu své publikace STOWEL, Jakob, op.cit., s. 2.a násl.

¹⁶ Viz GHADBAN, Ralph, op. cit., s. 107 a násl.

k archaickým formám sdružování do pouličních part. To bylo prohloubeno přechodem od industriální ekonomiky k práci ve službách.¹⁷ Zatímco prostředí továrny dokázalo absorbovat lidi velmi rozdílných kultur, pro zaměstnání ve službách je požadován symbolický, kulturní a vzdělanostní kapitál, jímž mladí imigranti nedisponují. Jako náhrada úspěchu ve formálním vzdělání a legálním zaměstnání slouží respekt mezi vrstevníky na ulici („street capital“).¹⁸ Slabé sociální vazby navenek a převaha vztahů uvnitř vlastní komunity orientálnímu chlapci příliš neumožňují, aby k hostitelské zemi pocítil loajalitu, včetně úcty k zákonům a institucím (srov. pojmy „belief“ a „commitment“ v tzv. teorii kontroly).¹⁹

Mužský klan se snaží fyzicky dominovat ulici shlukováním a společným korzováním, což se děje hlavně po setmění. V západních velkoměstech je tento klanový život provázán s účastí na tzv. **noční ekonomice** (night time economy). V jejím rámci mladí imigranti vykonávají řádná zaměstnání v obchodech a službách (prodavači, recepční, číšníci, pracovníci směnáren, řidiči taxi, uklízeči). Jiní se však uplatňují způsobem sociálně nežádoucím (např. jako různí překupníci nebo náhončí prostitutek).²⁰ Kriminální chování si mladík přirozeně osvojuje interakcí se zkušenějšími muži svého klanu. Nejde jen o samu techniku páčání trestné činnosti, ale rovněž o osvojení postojů, motivací a racionalizací.²¹

Orientální „**corner boys**“ na ulici vykazují chování, které přihlížející Evropan instinktivně hodnotí jako agresivní a nepřátelské. Dojem je dán zejména typickou zamračeností („sulky face“), překřikováním a hlučnými projevy hněvu („display of anger“). Psycholog Tálib Kafaji tvrdí, že ve světě arabských mužů není úsměv součástí kulturní praxe. Při výměně názorů se nelze držet zpátky, neboť mlčení by bylo vnímáno jako přiznání porážky a přijetí nižšího statusu.²² Respekt lze získat jen v rámci hierarchie a nikoli na základě vzájemné rovnosti.²³ Tyto kulturní vzorce jsou příčinou vyzývavého chování navenek, včetně dotěrnosti k ženám a konfliktního postoje vůči patrolujícím policistům.²⁴

Uvedený postoj se projevuje u mladších chlapců výchovnými problémy ve škole, kde napadají spolužáky a ignorují učitele. Jako jedna z příčin bývá uváděna stísněná domácnost imigrantů, kde pro dítě neexistuje soukromí.²⁵ Orientální chlapec je proto z domova zvyklý na nepřetržitou kontrolu a „okamžitě podmiňování“. Jakmile přímá kontrola zmizí (na ulici, ve škole), nedokáže hoch svoje chování regulovat (lze použít známé rčení o „utrženém ze řetězu“). Zámožnější rodiny imigrantů tyto problémy řeší pobytem dítěte u příbuzných v zemi původu, což přináší rizika dalšího zanedbání vzdělání, nebezpečí radikalizace atp.²⁶

Zvláštnosti mentality také znesnadňují ovlivnitelnost mladých delikventů různými druhy sankcí a terapeutického dohledu. Překážkou nápravy je především **neschopnost sebekritiky**, neboť v mužské kultuře Orientu není zvykem navenek přijímat vinu, uznávat vlastní pochybení nebo se kát. Převažuje tendence vinu externalizovat („mohou za to jiní“,

---

¹⁷ BECKER, Axel, op. cit., s. 162.

¹⁸ SANDBERG, Sveinung. Black Cannabis Dealers in a White Welfare State: Race, Politics, and Street Capital in Norway. In: BUCERIUS, Sandra M., TONRY, Michael (eds.). *The Oxford Handbook of Ethnicity, Crime and Immigration*. Oxford University Press, 2014, s. 413-414; K problému kriminality druhé generace muslimských imigrantů viz BUCERIUS, Sandra, op. cit., s. 34, s. 43-44, s. 154-157 a BOLOGNANI, Marta, op. cit., s. 141.

¹⁹ BUCERIUS, Sandra, op. cit., s. 136-137. Srov. ROGGEHAND, Conny, van der HAAR, Marleen, op. cit., s. 11. Z velkých syntetických prací viz HALE, Chris, HAYWARD, Keith, WAHIDIN, Azrini, WINCUP, Emma. *Criminology*. 2. vydání. Oxford University Press, 2005, s. 96-97.

²⁰ GHADBAN, Ralph, op. cit., s. 165-171.

²¹ Podrobně zejm. BUCERIUS, Sandra, op. cit., *passim*, 2012 či BOLOGNANI, Marta, op. cit., s. 145-147.

²² KAJAJI, Talib. *The Psychology of the Arab: The Influences That Shape an Arab Life*. Kindle Edition, Bloomington: AuthorHouse, 2011, s. 56, s. 69.

²³ KAJAJI, Talib, op. cit., s. 76, KAMBOURI, Tania, op. cit. s. 30.

²⁴ BUCERIUS, Sandra, op. cit., s. 139.

²⁵ Srov. BUCERIUS, Sandra, op. cit., s. 7-8 nebo WIESINGER, Susanne, THIES, Jan. *Kulturkampf im Klassenzimmer: Wie der Islam die Schulen verändert. Bericht einer Lehrerin*. Wien: Edition QVV, 2018, s. 106

²⁶ BOLOGNANI, Marta, op. cit., s. 162-165.

srov. označení „blame culture“).²⁷ Tabu zůstává i kritika vůči vlastní rodině. Je nemyslitelné, že se např. otec, starší bratři nebo strýcové chovají nesprávně. Ve vztahu k druhým lidem orientální chlapec osciluje mezi bezvýhradným obdivem a hlubokým pohrdáním, resp. naivní důvěrou a krajní nedůvěřivostí („splitting“). Obdiv je vyhrazen pro starší vrstevníky, kteří bezpracně zbohatli, zatímco obyčejní pracující jsou pohrdáni jako hlupáci (diferenciální identifikace s negativními vzory). Uplatňuje se magické myšlení, podle nějž bohatství na člověka samo „přeskočí“, pokud se bude zdržovat ve společnosti bohatých lidí.²⁸

Přežitková kriminalita je kulturně a etnicky podmíněnou kriminalitou v užším smyslu. Jako přežitky (rudimenty)²⁹ zde označujeme škodlivé zvyklosti, které přetrvaly v milieu imigrantů po jejich přesídlení do Evropy a jsou v hostitelské zemi vnímány jako necivilizované. Největší pozornost vzbuzují závažné zločiny vyplývající ze zaostalých představ o rodinné cti a sexuální morálce žen. Lze hovořit o přežitkové kriminalitě **intrafamiální**, protože se trestné jednání odehrává mezi osobami navzájem spřízněnými nebo je jiným způsobem podmíněno příbuzenskými vztahy. Typickým jevem tohoto typu jsou tzv. vraždy ze cti (Ehrenmorde, honor killings), různé formy krevní msty, útoky kyselinou, vynucené sňatky a mrzačení genitálií. Jde zpravidla o trestné činy proti životu a zdraví nebo osobní svobodě. Méně závažné jevy obvykle nezasahují do individuálních práv, jsou však v hostitelské zemi vnímány jako **pohoršlivé** (např. halal porážky zvířat, polygamie).³⁰

Od přežitkové delikvence je třeba odlišit trestné činy, jimiž se otevřeně projevuje **skupinový konflikt**. Jde především o delikty motivované rasovou a náboženskou nesnášenlivostí, včetně teroristických útoků džihádistů a neonacistů. Může jít jak o srážky mezi nově příchozími a domácími obyvateli, tak o konflikty mezi různými komunitami imigrantů, nezářidka přenesené z původní vlasti.

Řada kriminálních fenoménů se nachází na pomezí těchto tří typů. Uvedme např. etnicky zabarvenou korupci a organizovaný zločin.³¹ Široce medializované případy zneužívání nezletilých dívek pákistánskými muži v Anglii („grooming scandals“) vykazují rysy všech tří popsaných typů kriminality.

Problém „neplechty“ jako předmětu výzkumu spočívá v obtížné přístupnosti prostředí a v nebezpečí, že poznatky budou zneužity ke stigmatizaci všech mladých mužů orientálního původu nebo k šíření morální paniky. Jinou krajností může být přílišná identifikace výzkumníka s delikventy a přijetí jejich racionalizací (neutralizací) jako objektivního vysvětlení kriminálního chování. Za příklad zdařilé studie může sloužit zde citovaná práce německo-kanadské badatelky S. Bucerius, která se opírá o pozorování v prostředí tureckých mladíků obchodujících s narkotiky ve Frankfurtu nad Mohanem.

3. Reakce trestního práva

V procesní oblasti jde primárně o úskalí **policejní práce**. Uplatňování pravomocí policie vůči orientálním přistěhovalcům osciluje mezi dvěma nežádoucími krajnostmi, v anglické terminologii označovanými jako „**overpolicing**“ a „**underprotection**“. V prvním případě se policie příliš selektivně zaměřuje na příslušníky viditelných minorit a na části města jimi obývané. Dochází např. k neodůvodněným osobním kontrolám osob „jižanského“ vzhledu pro podezření ze spáchání přestupků, včetně nošení zakázaných zbraní. V druhém extrému si policie imigrantských komunit málo všimá a trestné činy v nich spáchané jen laxně vyšetřuje.

²⁷ KAJAJI, Talib, op. cit., s. 59, s. 74.

²⁸ KAJAJI, Talib, op. cit., s. 76, s. 78, s. 82, GHADBAN, Ralph, op. cit., s. 195.

²⁹ NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. 3. vydání, Praha: Wolters Kluwer, s. 109.

³⁰ Srov. RENZIOWSKI, Joachim. Strafrecht in einer multikulturellen Gesellschaft. *Neue Juristische Wochenschrift*, roč. 67 (2014), č. 35s. 2539-2542.

³¹ Srov. GHADBAN, Ralph, op. cit., s. 183

V zahraničních pramenech jsou popisovány kuriosní případy kulturních odlišností, které činnost policistů v těchto komunitách ztěžují. Německá policistka Tania Kambouri zmiňuje např. absurdní požadavek, aby si policisté při služebním zákroku v obydlích muslimů zouvali obuv.³² Problémem pro policejní každodennost představuje zahalování žen v burkách a nikábech, které znesnadňuje identifikaci osob např. při dopravních kontrolách.³³ Imigranti z mimoevropských zemí mohou projevit velmi odlišný práh citlivosti na různá policejní opatření. Větší újmu pro ně může znamenat ostuda (tzv. ztráta tváře) než nutnost strpět fyzické násilí či omezení osobní svobody.³⁴

V samotném trestním procesu je nutné překonávat jazykovou bariéru, která u imigrantů první generace není nikdy zcela odstraněna. Potřeba tlumočení komplikuje nejen provádění výslechů, ale také znalecké posuzování. Svědky muslimského vyznání může v některých jurisdikcích odradit forma svědecké přísahy. Zajištění osob a důkazů je nezřídka podmíněno spoluprací s orgány cizích států.

K zlepšení vzájemné důvěry může vést nábor policistů a pracovníků justice mezi příslušníky etnických menšin. Nejedná se však o zaručený recept na úspěch. Kandidáti zpravidla vyrostli v asimilovaných rodinách a svými tradičně smýšlejícími krajany jsou vnímáni jako cizinci.³⁵ V západní Evropě se orgány veřejné moci pokoušejí využívat různých forem **mediace**, např. k zmírnění konfliktu mezi znepřátelenými rodinami. Pro orgány hostitelské země je však velmi nesnadné určit osoby, které se těší reálné autoritě (např. muslimské duchovní či představitele spolků). Jiné projekty spočívaly v náboru sociálních pracovníků přímo v zemích původu.

Zmíněné trendy vedou celkem logicky k úvahám o tzv. **multilegalitě**, kdy se imigrantské komunity začnou i na území hostitelského státu spravovat svými vlastními právními normami a spoléhají se na vlastní síly při jejich prosazení. Z teoretického hlediska lze rozlišovat multilegalitu **formální**, kdy právní řád daného státu výslovně uznává platnost odlišného právního systému pro určitou skupinu obyvatel. Princip personality práva byl běžný v premoderní době (Osmanská říše). Dnes jde zpravidla o případy autonomie domorodého obyvatelstva, které žije v kmenovém uspořádání v odlehlých oblastech (např. v Indii či v Brazílii). V podmínkách evropských zemí lze spekulovat o multilegalitě **faktické**.³⁶ V této souvislosti jsou nejčastěji zmiňovány islámské soudy, jež aplikují právo šaría. Za spíše hypotetickou krajní formu by bylo možné označit tzv. „no go zóny“, pokud jimi rozumíme městská ghetta, která se zcela nebo zčásti vymykají policejní kontrole.

Tématem multilegality jsme již přešli do oblasti **trestního práva hmotného**.³⁷ Jaké důsledky má pro posouzení trestného činu fakt, že pachatel pochází z výrazně odlišné kultury s jinak stanovenými hranicemi pro správné a nepřípustné, etickými prioritami a sociálními zvyklostmi („cultural defense“)?

Domnívám se, že tu je vhodné rozlišit následující čtyři konstelace:

a) Posuzované jednání je v zemi původu dovolené a běžné (halal porážky, tělesné tresty dětí).

³² KAMBOURI, Tania, op. cit., s. 74-75.

³³ KAMBOURI, Tania, op. cit., s. 124-125.

³⁴ K problémům práce policistů v SRN viz také GHADBAN, Ralph, op. cit., s. 186 – 191.

³⁵ Srov. KAMBOURI, Tania, op. cit., *passim*.

³⁶ K možností trestněprávního pluralismu viz LUCKE, Ole-Steffen. *Die Suche nach einem Legitimationsmaßstab für Pönalisierungsentscheidungen in der mehrkulturellen Gesellschaft der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017, s. 95- 97.

³⁷ Zde vycházím ze stavu diskuse v Německu, jak jej shrnuje např. HILGENDORF, Eric. Das Eigene und das Fremde I: Die deutsche Strafgesetzgebung und Strafrechtspraxis vor den Herausforderungen kultureller Pluralisierung – Begleitauftatz zur strafrechtlichen Abteilung des 70. Deutschen Juristentages Hannover 2014. *Strafverteidiger (StV)*, roč. 34 (2014), č. 9, s. 558 a násl.

b) Jednání je sice formálně trestné, ale fakticky nestíhané, neboť je vnímáno jako soukromá záležitost (např. infibulace) nebo je tak rozšířené, že je bráno jako samozřejmost či kavalírský delikt (úplatkářství, krácení daní).

c) Jednání je trestné a přísně stíhané (útoky kyselinou).³⁸

d) Jednání je trestné a stíhané, ale z jiných důvodů než v Evropě– např. u mravnostních deliktů spíše z důvodů veřejného pohoršení či poškození rodinné cti a nikoli z důvodů zásahu do sexuální svobody.

V zahraničních odborných pracích a soudních rozhodnutích nacházíme dále trojí přístup k přežitkovým deliktům. **Krajně liberální** směr vychází z široce pojaté doktríny práva na vlastní kulturu („**right to culture**“). V SRN bývá pro existenci tohoto subjektivního práva argumentováno mj. zákonem z roku 2005 o ochraně a podpoře kulturní rozmanitosti a úmluvami UNESCO. Podle zastánců tohoto přístupu jsou projevy kulturních zvyklostí a dodržování náboženských předpisů **okolnostmi vylučujícími protiprávnost**.³⁹ V aplikační praxi se tento názor prosadil při výkladu některých přestupků. Spolkový ústavní soud dospěl k závěru, že provádění *halal* porážek nelze postihnout podle zákona na ochranu zvířat (Tierschutzgesetz), protože za daných podmínek jde o jednání dovolená z důvodu výkonu náboženských práv a kulturních zvyklostí.⁴⁰

Z hlediska trestněprávní nauky lze tento názor opírat o skutečnost, že důvody vyloučené protiprávnosti nejsou v trestních zákonech upraveny taxativně. Teoreticky může být takovou okolností prosté zjištění, že určité jednání je *všeobecně* vnímáno jako sociálně adekvátní, přestože formálně naplňuje znaky některého trestného činu. Např. koledování s pomlázkou o vajíčka na Velikonoce nebude v ČR posuzováno jako loupež. Rozpaky vzbuzuje jak přiznání beztrestnosti toliko příslušníkům některé etnické nebo náboženské skupiny, tak i jeho alternativa spočívající ve všeobecné dekriminální, která by znamenala přizpůsobení doposud platných zákonů zvyklostem nově přichozích. Zastánci krajního liberalismu se zpravidla skutečně přimlouvají za určitou míru multilegalismu. Akceptují existenci samosprávné komunity, která s orgány hostitelského státu jedná skrze vybrané prostředníky. Německý autor Lucke navrhuje založit interkulturní právní komise s působností pro trestní řízení.⁴¹

Krajně liberální přístup je spíše výjimečný. Nabízí se srovnání s opačným extrémem, tzv. „trestním právem určeným pro nepřátele“ (*Feindstrafrecht*), o kterém kdysi uvažoval Günther Jakobs.⁴² V německé literatuře se častěji vyskytuje názor, podle kterého je kulturně podmíněné jednání sice protiprávní, avšak pro naplnění podmínek trestnosti **chybí znak viny** (*Schuld*). Tak je tomu v případech **omluvitelného právního omylu** v důsledku skutečnosti, že pachatel vyrostl ve výrazně odlišné kultuře a dosud neměl možnost si osvojit sociální normy platné v Evropě („fremde Enkulturation“). Zdůrazňuje se výjimečnost takových situací, např. u azylantů krátce po jejich příjezdu do Německa.⁴³ Českého čtenáře napadne analogie s příhodami Indiána Čerwuiše, kterého do Prahy přivezl cestovatel Alberto Vojtěch Frič. V současných poměrech půjde spíše o formální delikty vyplývající z neznalosti místních předpisů (např. posílání peněz do zahraničí způsobem, který je v zemi původu běžný, ale v Evropě nelegální). Vhodné procesní řešení tu spočívá v zastavení trestního stíhání podle

³⁸ Srov. KUDLICH, Hans, TEPE, Ilker. Das Tötungsmotiv „Blutrache“ im deutschen und im türkischen Recht. *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, roč. 155 (2008), č. 1, S. 92-103.

³⁹ VOGEL, Joachim. Transkulturelles Strafrecht. *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, roč. 157 (2010), č. 1, s. 9.

⁴⁰ BVerfG, Urteil des Ersten Senats vom 15. Januar 2002, dostupné na

https://www.bundesverfassungsgericht.de/e/rs20020115_1bvr178399.html; Srov. VOGEL, op. cit., s. 8-9.

⁴¹ LUCKE, Ole-Steffen. *Die Suche nach einem Legitimationsmaßstab für Pönalisierungsentscheidungen in der mehrkulturellen Gesellschaft der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017, s. 150-163.

⁴² JAKOBS, Günther. Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, roč. 97 (2008), s. 751-785.

⁴³ Podrobně k právnímu omylu u imigrantů viz ERBIL, op. cit., s. 40 a násl., Srov. KRAIS, op. cit., s. 83-86.

principu oportunitu. U závažných zločinů se v odborné literatuře připouští **omluvitelná krajní nouze** v důsledku sociálního tlaku, kterému pachatel nemohl odolat. Např. mladistvý neohlásil teroristický útok, který připravovali jeho starší bratři. Hypoteticky lze uvést také kulturně podmíněnou **nepříčetnost**, např. v důsledku hladovění během ramadánu. Výčet by nebyl úplný, pokud bychom nezmínili klasickou figuru učebnic trestního práva - **pověrečný pokus** absolutně nezpůsobilými prostředky (vražda figurkou vúdú).

Nejčastěji však bývá kulturním determinantám přiznáván význam v rámci **polehčujících a přitěžujících okolností** subjektivního rázu.⁴⁴ Tyto okolnosti, v zákoně vyjádřené málo určitými pojmy, jsou buď znakem kvalifikovaných skutkových podstat nebo mají být zohledněny pouze při stanovení druhu a výměry trestu. Přitěžující okolností tohoto typu je „zvlášť zavrženíhodná pohnutka“ nebo „**nízká pohnutka**“ v systematické úmyslných usmrcení. Konkrétněji v německém právu jde o problém, zda lze na tzv. **vraždy ze cti** (Ehrenmorde) hledět jako na činy spáchané z nízkých pohnutek („niedrige Beweggründe“). Naplnění tohoto znaku má význam pro trestněprávní posouzení skutku pachatele jako vraždy (Mord), za níž se ukládá doživotní trest. Je zajímavé zkoumat vývoj judikatury během několika desetiletí. Nejprve braly soudy zřetel na to, že „pachatel je gastarbeitr ze zaostalého tureckého venkova“.⁴⁵ Od 90. let se trend obrací. Pokud např. obviněný usmrtil svou sestru kvůli zachování dobré pověsti rodiny, posuzuje se tato motivace jako výraz krajního sobectví. „Čest svojí rodiny si pachatel cenil víc než práva poškozené na život.“⁴⁶

4. Závěr

Jaké výzvy představují námi uvedené poznatky pro kriminologii, trestní politiku a trestněprávní vědu? Moderní trestní právo bylo rozvíjeno pro poměrně homogenní společnosti národních států Evropy. Předpoklad vysoké míry konsenzu je vyjádřen rčením, že trestní právo má být „minimum morálky“. Základem legitimacy trestního práva bývá důvěra v jeho nestrannost a stejnou účinnost pro všechny adresáty. Do jaké míry bude možné tato očekávání uplatňovat v multikulturní společnosti, kde vedle sebe žijí oddělené „paralelní“ komunity? Ve sporu mezi školami trestního práva (*Schulenstreit*) se kdysi prosadil názor Franze von Liszta, že trest je odůvodněn hlavně svou výchovnou funkcí. Lze však ideál resocializace sledovat i vůči pachatelům z odlišné kultury?

Domníváme se, že v rovině hmotněprávního posouzení tyto paradoxy reálně hrozí jen u poměrně omezeného okruhu přežitkových trestných činů, jak jsme je popsali v tomto článku. Nelze vyloučit, že v důsledku demografických změn incidence těchto deliktů v zemích západní Evropy ještě poroste. U těch závažnějších, jako jsou vraždy ze cti, lze očekávat spíše nesmlouvavý postoj hostitelských států, a to s poukazem na generální prevenci, teritoriální princip a zásadu rovnosti před zákonem.⁴⁷ U pohoršlivých jednání bude tendence opačná, směřující spíše k všeobecné depenalizaci (srov. anglosaský „harm principle“

⁴⁴ Srov. HILGENDORF, Eric, op. cit., 2014, s. 557.

⁴⁵ BGH, Beschluß vom 11. 11. 1981 – 3 StR 342/81 (LG Düsseldorf). *Neue Zeitschrift für Strafrecht (NSt.Z)*, č. 3/1982, s. 115. Srov. komentář k jinému rozhodnutí z téže doby in SONNEN, Bernd-Rüdiger. Die Berücksichtigung der Bindung an eine fremde Kultur bei der Auslegung des Mordmerkmals des niedrigen Beweggrundes. *Juristische Abreitsblätter (JA)*, roč. 12 (1980), s. 746-748.

⁴⁶ Podrobně VALERIUS, Brian. Der sogenannte Ehrenmord: Abweichende kulturelle Wertvorstellungen als niedrige Beweggründe? *JuristenZeitung (JZ)*, č. 19/2008, s. 914, ERBIL, Bahar. *Toleranz für Ehrenmörder? Soziokulturelle Motive im Strafrecht unter besonderer Berücksichtigung des türkischen Ehrbegriffs*. Berlin: Logos Verlag, 2008, s. 100-103. Viz také LUCKE, Ole-Steffen, op. cit., s. 126, KRAIS, Julia. *Blutrache und Strafrecht: Einfluss des Blutrachemotivs auf Unrecht, Schuld und Strafzumessung*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2009, s. 34- 44, s. 73 a násl. Také GRÜNEWALD, Anette. Tötungen aus Gründung der Ehre. *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, roč. 30 (2010), č. 1, s. 1- 9.

⁴⁷ Srov. RENZIKOWSKI, Joachim, op. cit., s. 3542, ROHE, Mathias. Islamisierung des deutschen Rechts? *JuristenZeitung (JZ)*. Roč. 62 (2007), č. 17, s. 805.

Joela Feinberga).⁴⁸ Teorii trestního práva může dát takový vývoj nové impulsy ke zkoumání základů trestní odpovědnosti, zejména jejích subjektivních elementů, resp. k podrobnějšímu zpracování nauky o protiprávnosti (srov. i spory o tzv. právní moralismus či materiální pojetí trestného činu atp.).⁴⁹ Bude zapotřebí pěstovat komparatistický zájem o právo zemí Blízkého východu.

Klíčové problémy v popsané oblasti jsou však spíše procedurální a týkají se efektivního potírání velkoměstské pouliční kriminality („neplechý“). Tento jev díky své viditelnosti a každodenním dopadům představuje největší zátěž pro pletivo sociální důvěry. Na jeho základě se roztáčejí kola vzájemných předsudků. Stává se podhoubím, z něž vyrůstají nejzávažnější formy mezietnického konfliktu (včetně islámské radikalizace a terorismu). Jeho důsledky se projevují nepřímo celkovým zpřísněním trestní represe (srov. zákaz nošení nožů v některých zemích nebo tendenci postihovat verbální projevy na internetu atd.). Z tohoto důvodu je nutné se tímto typem kriminality v jeho kulturním a etnografickém kontextu podrobně zabývat, a to i navzdory etickým a metodologickým úskalím.

Použitá literatura

- ADLER, Freda, MUELLER, Bernard O.W., LAUFER, William S. *Criminology*, McGraw-Hill, 1991, s 136-137.
- BUCERIUS, Sandra M., TONRY, Michael (eds.). *The Oxford Handbook of Ethnicity, Crime and Immigration*. Oxford University Press, 2014.
- BUCERIUS, Sandra M. *Unwanted: Muslim immigrants, dignity, and drug dealing*. Oxford University Press, 2014.
- TIBI, Bassam. *Islamische Zuwanderung: Die gescheiterte Integration*. Stuttgart/München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002.
- BECKER, Axel. *Die Toleranzfalle: Was grenzlose Liberalität uns und unseren Kindern antut*. Weinheim/Basel: Beltz Verlag, 2016.
- BOLOGNANI, Marta. *Crime and Muslim Britain: Race, Culture and the Politics of Criminology among British Pakistanis*. London/New York: I.B. Tauris Publishers, 2009.
- ERBIL, Bahar. *Toleranz für Ehrenmörder? Soziokulturelle Motive im Strafrecht unter besonderer Berücksichtigung des türkischen Ehrbegriffs*. Berlin: Logos Verlag, 2008.
- FARRELL, Jeff, HAYWARD, Keith, MORRISON, Wayne, PRESDEE, Mike (eds.). *Cultural Criminology Unleashed*. London: The GlassHouse Press, 2004.
- FARRELL, Jeff, HAYWARD, Keith, YOUNG, Jock. *Cultural Criminology: An Invitation*. London- Thousand Oaks- New Delhi: SAGE Publications, 2008.
- FEINBERG, Joel. *The Moral Limits of the Criminal Law: Harmless Wrongdoing*. New York: Oxford University Press, 1988.
- FREILICH, Joshua D., GUERETTE, Rob T. (eds.). *Migration, Culture Conflict, Crime and Terrorism*. Aldershot/Burlington: Ashgate Publishing, 2006.
- GHADBAN, Ralph. *Arabische Clans: Die Unterschätzte Gefahr*. 2. vydání. Berlin: Econ/Ullstein, 2018.
- GRÜNEWALD, Anette. Tötungen aus Gründung der Ehre. *Neue Zeitschrift für Strafrecht*, roč. 30 (2010), č. 1, s. 1- 9.
- HALE, Chris, HAYWARD, Keith, WAHIDIN, Azrini, WINCUP, Emma. *Criminology*. 2nd edition. Oxford University Press, 2005.

---

⁴⁸ FEINBERG, Joel. *The Moral Limits of the Criminal Law: Harmless Wrongdoing*. New York: Oxford University Press, 1988. Srov. LUCKE, Ole-Steffen, op. cit., s. 83-85.

⁴⁹ Srov. HILGENDORF, Eric. Recht durch Unrecht? Interkulturelle Perspektiven, *Juristische Schulung*, roč. 48 (2008), č. 9, s. 761- 767.

- HILGENDORF, Eric. Das Eigene und das Fremde I: Die deutsche Strafgesetzgebung und Strafrechtspraxis vor den Herausforderungen kultureller Pluralisierung – Begleitaufsatz zur strafrechtlichen Abteilung des 70. Deutschen Juristentages Hannover 2014. *Strafverteidiger (StV)*, roč. 34 (2014), č. 9, s. 553-563.
- HILGENDORF, Eric. Recht durch Unrecht? Interkulturelle Perspektiven, *Juristische Schulung*, roč. 48 (2008), č. 9, s. 761- 767.
- JAKOBS, Günther. Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, roč. 97 (2008), s. 751-785.
- KAJAJI, Talib. *The Psychology of the Arab: The Influences That Shape an Arab Life*. Kindle Edition, Bloomington: AuthorHouse, 2011.
- KALUNTA-CRUMPTON, Anita (ed.). *Race, Ethnicity, Crime and Criminal Justice*. Palgrave- Macmillan, 2012.
- KAMBOURI, Tania. *Deutschland im Blaulicht: Notruf einer Polizistin*. Kindle Edition. München/ Berlin: Piper Verlag, 2015.
- KRAIS, Julia. *Blutrache und Strafrecht: Einfluss des Blutrachemotivs auf Unrecht, Schuld und Strafzumessung*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2009.
- KUDLICH, Hans, TEPE, Ilker. Das Tötungsmotiv „Blutrache“ im deutschen und im türkischen Recht. *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, roč. 155 (2008), č. 1, S. 92-103.
- KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005.
- LUCKE, Ole-Steffen. *Die Suche nach einem Legitimationsmaßstab für Pönalisierungsentscheidungen in der mehrkulturellen Gesellschaft der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Duncker & Humblot, 2017.
- MILLER, J. Mitchell. (ed.) *21st. Century Criminology: A Reference Handbook*. SAGE Publications, 2009.
- MURAWIEC, Laurent. *The Mind of Jihad*. Cambridge University Press, 2008.
- NEWBURN, Tim (ed.). *Key Readings in Criminology*. Willan Publishing, 2009.
- REICH, Kerstin. Immigration and Juvenile Delinquency in Germany. In: FREILICH, Joshua D., GUERETTE, Rob T. (eds.). *Migration, Culture Conflict, Crime and Terrorism*. Aldershot- Burlington: Ashgate Publishing, 2006.
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. 3. vydání , Praha: Wolters Kluwer, s.109.
- RENZIKOWSKI, Joachim. Strafrecht in einer multikulturellen Gesellschaft. *Neue Juristische Wochenschrift*, roč. 67 (2014), č. 35, s. 2539-2542.
- ROGGEBAND, Conny, van der HAAR, Marleen. „Moroccan youngster“: category politics in the Netherlands. *International Migration*, di: 10. 1111/imig.12419, s. 1- 17.
- ROHE, Mathias. Islamisierung des deutschen Rechts? *JuristenZeitung (JZ)*. Roč. 62 (2007), č. 17, s. 801-806.
- SALIGER, Frank. Mord aus Niedrigen Beweggründen. Anmerkung zum Urteil des BGH v. 20. 2. 2002- 5 StR 538/01 (LG Bremen), *Strafverteidiger*, roč. 23 (2003), č. 1, s. 21-25.
- SANDBERG, Sveinung. Black Cannabis Dealers in a White Welfare State: Race, Politics, and Street Capital in Norway. In: BUCERIUS, Sandra M., TONRY, Michael (eds.). *The Oxford Handbook of Ethnicity, Crime and Immigration*. Oxford University Press, 2014., s. 409-429.
- SHOUMAN, Yasemin. „...weil ihre Kultur so ist“: *Narrative des antimuslimischen Rasismus*. Bielfeld: Transkript Verlag, 2014.
- SOLIVETTI, Luigi M. *Immigration, Social Integration and Crime: A cross- national approach*. New York: Routledge, 2010.
- SONNEN, Bernd- Rüderegr. Die Berücksichtigung der Bindung an eine fremde Kultur bei der Auslegung des Mordmerkmals des niedrigen Beweggrundes. *Juristische Abreitsblätter (JA)*, roč. 12 (1980), s. 746-748.

STEFFEN, Franziska Antonia. *Strafrecht in einer multikulturellen Gesellschaft: Eine Erörterung anhand von Fallgestaltungen*. Baden-Baden: Nomos Verlag, 2015.

STOWELL, Jacob. I. *Immigration and Crime: The Effects of Immigration on Criminal Behavior*. New York: LFB Scholarly Publishing LLC, 2007.

STRUNZ, Pavel. *Kriminalita v Německu v kontextu přistěhovalectví 2011-2017*, blog autora, 21. 10. 2018: <https://strunz.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=683805>.

TIBI, Bassam. *Islamische Zuwanderung: Die gescheiterte Integration*. Stuttgart/München: Deutsche Verlags-Anstalt, 2002

VALERIUS, Brian. Der sogenannte Ehrenmord: Abweichende kulturelle Wertvorstellungen als niedrige Beweggründe? *JuristenZeitung (JZ)*, č. 19/2008, s. 913-918.

VOGEL, Joachim. Transkulturelles Strafrecht. *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*, roč. 157 (2010), č. 1, s. 1-14.

WALSH, Anthony. *Race and Crime: A Biosocial Analysis*. New York: Nova Science Publishers, 2004.

WIESINGER, Susanne, THIES, Jan. *Kulturkampf im Klassenzimmer: Wie der Islam die Schulen verändert. Bericht einer Lehrerin*. Wien: Edition QVV, 2018.

Kontakt:

JUDr. Jaromír Hořák, Ph.D.
Univerzita Karlova, Právnická fakulta
katedra trestního práva
nám. Curieových 7, Praha 1
horak@prf.cuni.cz